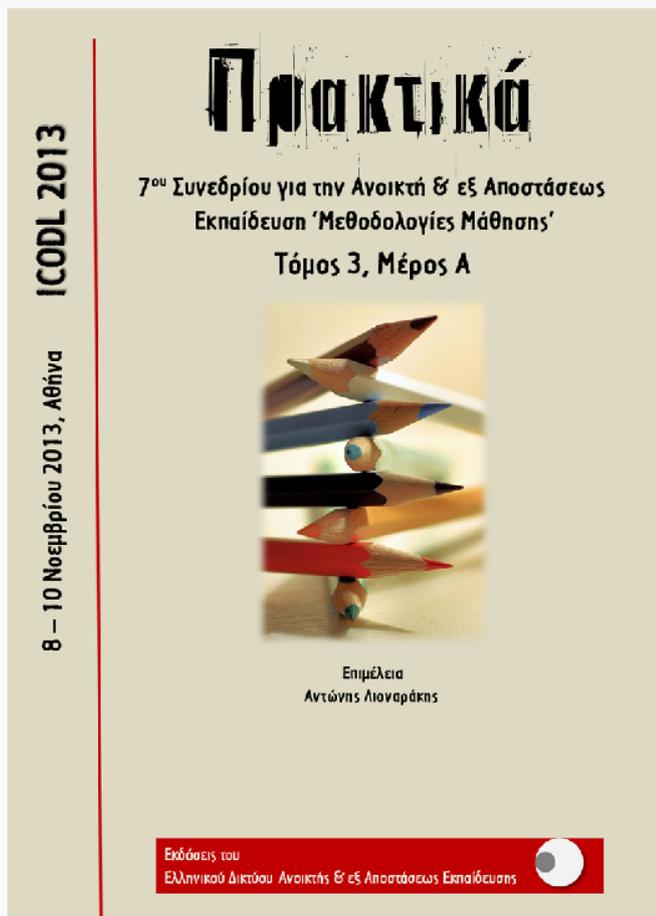

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 7, Αρ. 3Α (2013)

Μεθοδολογίες Μάθησης

Labankido©: μία τεχνολογική εφαρμογή για την εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Ασπασία Δανιά, Μαρία Κουτσούμπα, Βασιλική Τυροβολά

doi: [10.12681/icodl.613](https://doi.org/10.12681/icodl.613)

Labankido©: μία τεχνολογική εφαρμογή για την εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Labankido©: a technological application for the distance learning of Greek traditional dance

<p>Άσπασία Δανιά Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής, PhD ΤΕΦΑΑ ΕΚΠΑ adania@phed.uoa.gr</p>	<p>Μαρία Κουτσούμπα Αναπλ. Καθηγήτρια ΤΕΦΑΑ ΕΚΠΑ ΣΕΠ ΕΑΠ makouba@phed.uoa.gr</p>	<p>Βασιλική Τυροβολά Καθηγήτρια ΤΕΦΑΑ ΕΚΠΑ vtyrovol@phed.uoa.gr</p>
--	--	--

Abstract

The use of multimedia applications in distance polymorphic education is nowadays one of the most flexible forms of teaching, also in the case of dance teaching. According to multimedia learning theories, any innovation in the design of distance education multimedia, in order to be effective, must focus on the creation of teaching media for the simultaneous activation of the visual and verbal system of receiving and processing incoming information. The aim of the present study is to present a new multimedia application: *Labankido*©, designed specifically for the teaching of Greek traditional dance to novice dancers. *Labankido*© is an educational teaching aid based on the software of Power Point 2007. Its main innovation is the use of Laban notation symbols (Labanotation symbols) within e-activities for the representation of dance structure. The design of *Labankido*© is based on the principles of the theory of multimedia learning. According to this theory, symbolic representations can yield deductively and photographically the key components of the structure of concepts, objects or actions, and the relations between them. The integration of *Labankido*© in distance education projects qualifies for the upgrading of Greek traditional dance teaching. Its use in combination with the teacher's standard performance is expected to promote dance learning from the level of habitual reactions to the level of conscious motor patterns of skilful performance.

Key-words: Multimedia, teaching methods, distance education, Greek traditional dance

Περίληψη

Η χρήση πολυμεσικών εφαρμογών στην εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση συνιστά σήμερα μία από τις πλέον ευέλικτες μορφές διδασκαλίας και στην περίπτωση της διδασκαλίας του χορού. Βάσει θεωριών μάθησης, οποιαδήποτε καινοτομία στον σχεδιασμό πολυμεσικών εφαρμογών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, για να είναι μαθησιακά αποτελεσματική, θα πρέπει να επικεντρώνεται στη δημιουργία μέσω ταυτόχρονης ενεργοποίησης του οπτικού και λεκτικού συστήματος λήψης και επεξεργασίας των εισερχόμενων πληροφοριών. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση μίας νέας πολυμεσικής εφαρμογής με τίτλο *Labankido*©, σχεδιασμένης ειδικά για την διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε αρχάριους χορευτές. Πρόκειται για ένα εποπτικό εργαλείο βασισμένο στο λογισμικό Power Point 2007. Βασική καινοτομία του είναι η χρήση συμβόλων σημειογραφίας

Labanotation εντός ηλεκτρονικών δραστηριοτήτων αναπαράστασης της δομής του χορού. Για τον σχεδιασμό της εφαρμογής *Labankido*© λήφθηκαν υπόψη οι αρχές της θεωρίας πολυμεσικής μάθησης. Σύμφωνα με τη θεωρία, οι συμβολικές αναπαραστάσεις μπορούν να αποδώσουν με τρόπο αφαιρετικό τα βασικά συστατικά στοιχεία της δομής εννοιών ή δράσεων, και τις μεταξύ τους σχέσεις. Η ένταξη της εφαρμογής *Labankido*© σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης πληροί τις προϋποθέσεις για αναβάθμιση της διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Η χρήση της σε συνδυασμό με το πρότυπο του δασκάλου αναμένεται να προωθήσει τη μάθηση του χορού από το σχηματισμό έξεων στον σχηματισμό κινητικών προτύπων επιδέξιας χορευτικής εκτέλεσης.

Λέξεις κλειδιά: Πολυμέσα, μέθοδοι διδασκαλίας, εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ελληνικός παραδοσιακός χορός

Εισαγωγή

Στην σύγχρονη εποχή, η χρήση ψηφιακών πολυμέσων εντός προγραμμάτων εξ αποστάσεως πολυμορφικής εκπαίδευσης, συνιστά μία από τις πλέον ευέλικτες μορφές διδασκαλίας του χορού. Ο όρος «πολυμέσα» μπορεί να αναφέρεται τόσο σε προγράμματα εφαρμογών, όσο και στη δημιουργία εφαρμογών, όπου η διαθέσιμη πληροφορία μπορεί να προσπελαύνεται από τον χρήστη είτε γραμμικά (προκαθορισμένη διαδρομή χωρίς κανέναν έλεγχο από το χρήστη), είτε μη-γραμμικά, χάρη στη διάδραση χρήστη-εφαρμογής (ο χρήστης δηλαδή καθορίζει τη σειρά πρόσβασης στο υλικό με βάση τις προσωπικές του προτιμήσεις) (Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών, 2008). Ειδικότερα, τα ψηφιακά πολυμέσα αφορούν ειδικά κατασκευασμένα εκπαιδευτικά λογισμικά, τα οποία συνδυάζουν κείμενο, εικόνα, σύμβολα, κινούμενα σχέδια, ήχο και βίντεο σε μια ενιαία εφαρμογή ηλεκτρονικού υπολογιστή (H/Y).

Εξυπηρετώντας ποικίλους εκπαιδευτικούς στόχους, τα ψηφιακά πολυμέσα χρησιμοποιούνται παγκοσμίως στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης του χορού άλλοτε αυτόνομα ως υποστηρικτικά οπτικοακουστικά μέσα και άλλοτε ενταγμένα σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες μάθησης. Η καταγραφή και διάσωση του έργου και της δράσης σπουδαιών χορογράφων και δασκάλων χορού, η ανάλυση της δομής και του ύφους της χορευτικής κίνησης, η διδασκαλία της τεχνικής διαφόρων στυλ χορού, η δημιουργία διδακτικών πακέτων που στόχο έχουν την εξυπηρέτηση αναγκών των αναλυτικών προγραμμάτων φορέων της εκπαίδευσης του χορού, αποτελούν μερικές από τις πλέον διαδεδομένες εφαρμογές του είδους (Καβακλή, Μπακογιάννη, Δαμιανάκης, Λούμου, & Τσάτσος, 2004; Smith Autard, 2003). Ωστόσο, στις περιπτώσεις που η εκμάθηση του χορού αφορά εξίσου τη μετάδοση θεωρητικών γνώσεων και κινητικών δεξιοτήτων, η εξ αποστάσεως διδασκαλία συνδυάζεται με τη συμβατική (επίδειξη της δομής του χορού από το δάσκαλο ή άλλους χορευτές) (Κουτσούμπα, 2003; Κουτσούμπα & Γκιόσος, 2005; Koutsouba & Gioussos, 2006). Σε αυτές τις περιπτώσεις, στην πολυμορφικότητα του διδακτικού υλικού (αρχεία ήχου, γραπτά κείμενα, ασκήσεις γνωστικής και κινητικής εμπέδωσης), προστίθενται ζωντανές και βιντεοσκοπημένες εκτελέσεις του χορού ή σκίτσα τύπου animation, σχεδιασμένα ειδικά για την κινητική καθοδήγηση των μαθητών.

Η ένταξη της οπτικοακουστικής διάστασης της επίδειξης του χορού από τον δάσκαλο στο πεδίο της πληροφορικής, καθώς και η ταυτόχρονη προσάρτηση του αναλογικού τρόπου συλλογισμού (σκίτσα, σύμβολα) στο λογικό, διευκολύνουν τη μετάδοση και την εμπέδωση των σχετικών με το χορό κινητικών πληροφοριών. Ως γνωστόν, η δομή

ενός μαθήματος χορού είναι κατεξοχήν πολυδιάστατη. Από την πλευρά του δασκάλου, συνδυάζει την επίδειξη της εκάστοτε κινητικής δραστηριότητας με τη λεκτική περιγραφή των κανόνων και των αρχών που τη διέπουν, ενώ παράλληλα απαιτεί από την πλευρά του μαθητή την πρακτική δοκιμή, και εξάσκηση μέσα από δραστηριότητες γνωστικού και κινητικού περιεχομένου.

Χρησιμοποιώντας πολλά διαφορετικά «κανάλια διοχέτευσης πληροφοριών», οι πολυμεσικές εφαρμογές διευκολύνουν την πρόσβαση σε ερευνητικά δεδομένα και πληροφορίες, παρέχουν γνωστικά εργαλεία ανακάλυψης και οικοδόμησης της γνώσης, προσφέρουν ευκαιρίες για ανατροφοδότηση και αναστοχασμό και δίνουν πρόσβαση σε δίκτυα κοινωνικής μάθησης. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής τους δεν είναι εγγυημένη εκ των προτέρων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Λεβέντης και Οικονομίδης (2000), η ποιότητα ενός εκπαιδευτικού προγράμματος το οποίο κάνει χρήση πολυμέσων συνδέεται άμεσα με την διδακτική προσέγγιση και την αντίστοιχη θεωρία μάθησης βάσει της οποίας αυτό είναι σχεδιασμένο. Το τελικό όφελος θα καθοριστεί από το πόσο αποτελεσματικά οι προτεινόμενες εφαρμογές είναι οργανωμένες κατά τρόπον ώστε να υποστηρίζουν τις ανθρώπινες διαδικασίες μάθησης.

Το ανθρώπινο σώμα μπορεί να αφομοιώσει μέσω εμπειρίας και παρατήρησης ένα μεγάλο ποσοστό εξωτερικά μεταδιδόμενης κινητικής γνώσης. Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, το άτομο μαθαίνει μια νέα συμπεριφορά ή αλλάζει την ήδη υπάρχουσα συμπεριφορά του μέσω της παρατήρησης και της μίμησης της συμπεριφοράς άλλων ανθρώπων (πρότυπα), χωρίς ο ίδιος να εκτελεί ευθέως ή να δέχεται αμοιβή άμεσα για τις ενέργειές του (Bandura, 1971). Δηλαδή, το άτομο μιμείται συνειδητά ή ασυνείδητα τη συμπεριφορά των προτύπων (κινητική, γνωστική κ.ά.), και αν αυτή αμείβεται, την υιοθετεί, ενώ αν τιμωρείται, την αποφεύγει. Οι πληροφορίες τις οποίες αποκτά το άτομο μέσω της παρατήρησης των προτύπων οργανώνονται και συγκρατούνται στη μνήμη του τόσο σε λεκτική μορφή όσο και σε νοητικές εικόνες (Δανιά, 2013).

Ο χορός, ως είδος σύνθετης κινητικής δεξιότητας, βασίζεται στο δυναμικό συντονισμό διαφορετικών μερών του σώματος και την μηχανική οργάνωση επιμέρους κινήσεων. Οι τελευταίες αποτελούν συνθέσεις ή συμπλέγματα στοιχείων χώρου και δυναμικής που συνδυάζονται στη βάση μιας συγκεκριμένης χρήσης του σώματος του χορευτή, το οποίο βρίσκεται σε δράση στη ροή του χρόνου (Adshead, Hodgins, Bringtonshaw, & Huxley, 2007; Δανιά, 2009; Δανιά, 2013). Η αυξημένη αντίληψη και η αίσθηση της κίνησης στο χορό σημαίνει σωστή εκτέλεση της κίνησης, αλλά και συνειδητοποίηση του τρόπου με τον οποίο σχηματοποιείται η δομή της κίνησης (Fugedi, 2003). Στα πρώτα στάδια της κινητικής μάθησης, όπου ο μαθητής-χορευτής ενεργοποιεί σε μεγαλύτερο βαθμό γνωστικές διαδικασίες επεξεργασίας και κωδικοποίησης των εισερχόμενων πληροφοριών (βλ. γνωστικοί χάρτες, σχέδια, κινητικά μοντέλα/σχήματα), είναι απαραίτητο οι διδασκόμενες δεξιότητες, προκειμένου να εμπεδωθούν κινητικά, να γίνονται αντιληπτές κυρίως ως προς τη δομή και οργάνωση των συστατικών τους στοιχείων (Δανιά, 2013; Fugedi, 2003; Τυροβολά & Κουτσούμπα, 2006). Σε αυτό το στάδιο, εάν η δράση του σώματος παραμείνει μόνο στο επίπεδο μίμησης κινητικών προτύπων, η εκμάθηση του χορού περιορίζεται στη στείρα αναπαραγωγή μεμονωμένων και ασύνδετων μεταξύ τους κινήσεων (Δανιά, 2013). Εντός πρακτικών αυτού του είδους, οι μαθητές αδυνατούν να εντοπίσουν τις αρχές βάσει των οποίων τα συστατικά στοιχεία της κίνησης οργανώνονται στο σύνολο της χορευτικής επίδοσης. Κατά αυτό τον τρόπο, διακυβεύεται στην συνέχεια η κατανόηση, εμπέδωση και μετέπειτα ανάκληση της μορφής του χορού. Επακόλουθα, οποιαδήποτε καινοτομία στο σχεδιασμό

πολυμεσικών εφαρμογών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, για να είναι μαθησιακά αποτελεσματική, θα πρέπει να επικεντρώνεται στην δημιουργία εποπτικών μέσων ταυτόχρονης ενεργοποίησης του οπτικού και λεκτικού συστήματος λήψης και επεξεργασίας των εισερχόμενων πληροφοριών.

Βάσει των προαναφερθέντων, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση μίας νέας πολυμεσικής εφαρμογής με τίτλο: *Labankido*©, σχεδιασμένης ειδικά για τη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε αρχάριους ενήλικες χορευτές. Πρόκειται για ένα διδακτικό εποπτικό εργαλείο βασισμένο στο λογισμικό Power Point 2007, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η χρήση συμβόλων σημειογραφίας κίνησης και χορού Laban (Labanotation) εντός ηλεκτρονικών δραστηριοτήτων οπτικής, ακουστικής και λεκτικής αναπαράστασης των συστατικών στοιχείων της δομής του χορού. Βασική καινοτομία της νέας εφαρμογής αποτελεί το γεγονός ότι τα σύμβολα σημειογραφίας Labanotation χρησιμοποιούνται για να εμπλουτίσουν την εικόνα της επίδειξης της δομής του χορού από το δάσκαλο, και ειδικότερα των τεσσάρων κινητικών εννοιών που διέπουν αυτή τη δομή (γνώση σώματος, αντίληψη χώρου, προσπάθεια, σχέσεις) (Laban & Lawrence, 1974). Για το σχεδιασμό της εφαρμογής *Labankido*© λήφθηκαν υπόψη οι αρχές της θεωρίας πολυμεσικής μάθησης (Mayer, 2002). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, οι συμβολικές αναπαραστάσεις μπορούν να αποδώσουν με τρόπο αφαιρετικό και φωτογραφικό, τα βασικά συστατικά στοιχεία της δομής εννοιών, αντικειμένων ή δράσεων καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις, διευκολύνοντας κατά αυτό τον τρόπο τη διατύπωση κρίσεων και τη διεξαγωγή συγκρίσεων. Για την παρουσίαση της εφαρμογής *Labankido*© ακολουθούνται τα ακόλουθα στάδια:

1. Αρχικά παρουσιάζονται και αξιολογούνται υπό το πρίσμα της θεωρίας της πολυμεσικής μάθησης οι μηχανισμοί επεξεργασίας των πληροφοριών οι οποίοι ενεργοποιούνται κατά τη μάθηση και εκτέλεση κινητικών δεξιοτήτων.
2. Βάσει της συγκεκριμένης θεωρίας αναδεικνύεται στην συνέχεια η λειτουργικότητα της χρήσης συμβόλων σημειογραφίας κίνησης και χορού Laban, Labanotation στην διαδικασία της εκμάθησης του χορού.
3. Τέλος γίνεται μία αναλυτική παρουσίαση του τεχνικού και διδακτικού σχεδιασμού του λογισμικού *Labankido*©, ενώ παράλληλα παρατίθενται στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή του εντός μιας νεοσύστατης μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού: της *Σημειογραφικής μεθόδου Laban* (Δανιά, 2013). Απώτερος στόχος των συγγραφέων είναι να καταδειχθεί τόσο θεωρητικά όσο και ερευνητικά η δυνατότητα που παρέχει η εφαρμογή *Labankido*© για αναβάθμιση της κινητικής εγγραμματοσύνης των αρχάριων χορευτών και βάσει αυτής για βελτίωση της χορευτικής τους επίδοσης.

Η θεωρία της πολυμεσικής μάθησης

Η θεωρία της πολυμεσικής μάθησης βασίζεται σε τρεις υποθέσεις σχετικά με τη φύση της ανθρώπινης μάθησης, οι οποίες προέρχονται από το χώρο της γνωστικής ψυχολογίας, και είναι οι ακόλουθες:

1. Η υπόθεση της διττής κωδικοποίησης (Paivio, 1986), σύμφωνα με την οποία η γνώση εμπλέκει την ενεργοποίηση δύο ξεχωριστών και εξειδικευμένων υποσυστημάτων κωδικοποίησης των εισερχόμενων πληροφοριών. Ενός λεκτικού συστήματος (λεκτικές πληροφορίες με τη μορφή κειμένου) και ενός μη λεκτικού συστήματος το οποίο αναφέρεται σε μη λεκτικά αντικείμενα και γεγονότα (οπτικές πληροφορίες με τη μορφή εικόνων). Τα δύο αυτά συστήματα αναπαράστασης μοιράζονται ένα κοινό σύστημα αναφοράς, στο οποίο συναντώνται για να αποδώσουν το συνολικό νόημα των επεξεργαζόμενων πληροφοριών. Επομένως, η

- συγκράτηση οπτικών πληροφοριών στη μνήμη (στην προκειμένη περίπτωση η εικόνα της επίδειξης του χορού από το δάσκαλο) μπορεί να είναι πιο μακροπρόθεσμη όταν η παρουσίασή τους συνδυαστεί με συναφείς λεκτικές πληροφορίες (π.χ. γραπτοί κώδικες, σύμβολα).
2. Η υπόθεση της ενεργού μάθησης (Wittrock, 1992). Βάσει αυτής, η μάθηση είναι ενεργός όταν οι μαθητές μπορούν να *επιλέγουν* τις πλέον αντιπροσωπευτικές πληροφορίες από το σύνολο των πληροφοριών που τους παρουσιάζονται, να *οργανώνουν* αυτές σε ανάλογες νοητικές αναπαραστάσεις και τελικά να τις *ενσωματώνουν* στις ήδη δομημένες και εμπεδωμένες γνώσεις τους (Δανιά, 2013).
 3. Η υπόθεση της περιορισμένης ικανότητας πρόσληψης πληροφοριών. Συγκεκριμένα, η ποσότητα των πληροφοριών που μπορούν να εισέλθουν στη μνήμη και να επεξεργαστούν κατάλληλα είναι περιορισμένη. Μόνο ένας συγκεκριμένος αριθμός νέων πληροφοριών μπορεί να εισαχθεί και να επεξεργαστεί κάθε φορά στη μνήμη βραχείας διάρκειας (επτά συν πλην δύο «δέσμες» πληροφοριών) (Miller, 1956). Όσο πιο αποτελεσματικά είναι ταξινομημένες οι νέες πληροφορίες, τόσο πιο εύκολο είναι να ενεργοποιηθούν.

Η θεωρία της πολυμεσικής μάθησης υποστηρίζει ότι η αποτελεσματικότητα της μάθησης εξαρτάται από την ικανότητα των μαθητών να δημιουργούν σχέσεις και δεσμούς μεταξύ οπτικών και λεκτικών αναπαραστάσεων στην μνήμη βραχείας διάρκειας. Βασικές προϋποθέσεις για την δημιουργία αυτών των δεσμών είναι η ταυτόχρονη και όχι η διαδοχική παρουσίαση των δύο αυτών μορφών εισερχόμενης πληροφορίας, η προβολή κινούμενων εικόνων και ο εμπλουτισμός τους με τις κατάλληλες λέξεις ή ήχους, η χρήση ακουστικής αφήγησης και η ενσωμάτωση πολλαπλών μέσων στην πράξη της διδασκαλίας (πολυμέσα, εποπτικά μέσα) (Mayer, 2002). Αυτό μπορεί να συμβεί όταν π.χ. αφήγηση και κίνηση παρουσιάζονται ταυτόχρονα σε πραγματικές συνθήκες ή σε συνθήκες πολυμεσικών εφαρμογών.

Τα εκπαιδευτικά ηλεκτρονικά πολυμέσα ειδωμένα ως μέσα ταυτόχρονης ενεργοποίησης του οπτικού και λεκτικού συστήματος λήψης και επεξεργασίας των εισερχόμενων πληροφοριών, και σχεδιασμένα ως εργαλεία διευκόλυνσης και εμπλουτισμού της διδασκαλίας, μπορούν να αποτελέσουν ένα ελκυστικό περιβάλλον διαμόρφωσης κινητικών σχημάτων (Schmidt, 1975). Η ένταξή τους σε διδακτικές μεθόδους που επιτρέπουν και προάγουν τις προαναφερόμενες διαδικασίες επεξεργασίας των πληροφοριών, είναι πιθανότερο να ωφελήσει τους μαθητές οδηγώντας τους σε ενεργό, διαρκή και αποτελεσματική μάθηση.

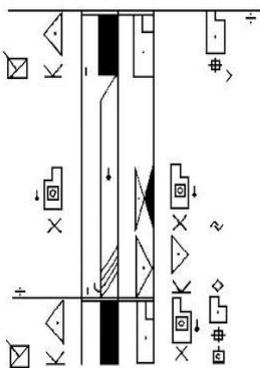
Το σύστημα συμβόλων σημειογραφίας κίνησης και χορού Laban: Labanotation

Το σύστημα σημειογραφίας κίνησης και χορού Laban, Labanotation (στο εξής σύστημα σημειογραφίας Labanotation), δημιουργήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1920 από τον Rudolf Laban, ο οποίος αποτέλεσε σημαντική φυσιογνωμία για τη διάδοση και διδασκαλία του μοντέρνου χορού στην Ευρώπη κατά τον προηγούμενο αιώνα (Δανιά, 2013). Πρόκειται για ένα σύστημα συμβόλων καταγραφής των δομικών χαρακτηριστικών κάθε κίνησης, οργανωμένο σύμφωνα με συγκεκριμένους συντακτικούς και σημασιολογικούς κανόνες (Γκούντμαν, 2005). Οι κανόνες αυτοί καθορίζουν τους αποδεκτούς συνδυασμούς συμβολικών χαρακτήρων καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί αναφέρονται σε έννοιες και αντικείμενα (Δανιά, 2013).

Βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος είναι ο συνδυασμός σε μία ενιαία εικόνα κάθε φορά, πληροφοριών σχετικά με την κατεύθυνση, το επίπεδο, την απόσταση, τη διάρκεια και την ποιότητα της κίνησης (Dania, Tyronola, & Koutsouba, 2011; Κουτσούμπα, 2005). Τα σύμβολα Labanotation αποτυπώνονται σε ένα στύλο τριών κάθετων γραμμών, τον *τρίγραμμο στύλο*, η κεντρική γραμμή του οποίου αντιστοιχεί

α) στην κεντρική γραμμή του σώματος που το διαχωρίζει σε δεξί και αριστερό ημιμόριο και β) στη γραμμή ροής του χρόνου (Δανιά, 2013; Κουτσούμπα, 2005). Εντός αυτών των γραμμών τοποθετούνται σύμβολα που δηλώνουν στηρίξεις και κινήσεις των κάτω άκρων, ενώ εκτός των γραμμών τοποθετούνται σύμβολα που ανταποκρίνονται στις κινήσεις του κορμού, των άνω άκρων και του κεφαλιού (Σχήμα 1).

Σε αντιστοιχία με τη δυτική μουσική (πεντάγραμμα), στο σύστημα σημειογραφίας Labanotation το τελικό «κείμενο» καταγραφής του χορού ονομάζεται κινητόγραμμα. Το βασικό σύμβολο του συστήματος είναι ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμα που διαφοροποιείται κατάλληλα σύμφωνα με την κατεύθυνση, το επίπεδο, τη διάρκεια της κίνησης και το μέρος ή τα μέρη του κινούμενου σώματος.

Σχήμα 1. Παράδειγμα σημειογραφίας Laban, Labanotation

Συγκεκριμένα, οι αλλαγές: α) στην κατεύθυνση της κίνησης, υποδεικνύονται με αλλαγές στο σχήμα του παραλληλογράμμου, β) στο επίπεδο της κίνησης, με αντίστοιχη σκιαγράφηση του παραλληλογράμμου, γ) στη χρονική διάρκεια της κίνησης, με αλλαγές στο μήκος του παραλληλογράμμου και δ) στο μέρος/τα μέρη του κινούμενου σώματος, με τοποθέτηση του/των συμβόλων σε αντίστοιχη θέση στον τρίγραμμα στύλο.

Το σύστημα σημειογραφίας Labanotation αποτελεί μια σημειωτική - συμβολική καταγραφή του κινούμενου σώματος, όπως αυτή προκύπτει μέσω της σωματοκεντρικής γραφικής ανάλυσης του κατά εξεταζόμενο περίπτωση χορού (Ashley, 2009) και όχι μιας μεμονωμένης απόδοσης αυτού (Al-Dor, 2006). Αυτό δεν συμβαίνει στις συμβατικές μεθόδους διδασκαλίας που ως κυρίαρχο μέσο χρησιμοποιούν την επίδειξη του χορού από το δάσκαλο. Οι μέθοδοι αυτές παράγουν πολλές διαφορετικές ερμηνείες και αποδόσεις της ίδιας χορευτικής εκτέλεσης, δεδομένου ότι ο κάθε μαθητής βιώνει το μάθημα με βάση τις δικές του προσωπικές εμπειρίες και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του σε σημεία της διδασκαλίας που ταιριάζουν στις προτιμήσεις του. Λόγω της εγωκεντρικής προοπτικής του κινητογράμματος Labanotation, η κίνηση αναπαρίσταται στο σύστημα με τρόπο περισσότερο οικείο για το άτομο από αυτό που μπορεί να προσφέρει μία αντίστοιχη εικόνα της ίδιας κίνησης (Δανιά, 2013). Για το λόγο αυτό, η απολύτως συγκεκριμένη, ευκρινής και σαφής γραφική αποτύπωση και αναπαράσταση της δομής των κινήσεων, καθιστά το σύστημα ένα σημαντικό βοήθημα για την ανάπτυξη και καλλιέργεια της απαραίτητης για την εκμάθηση του χορού εγγραμματοσύνης (Warburton, 2004).

Εντός μεθόδων διδασκαλίας του χορού, τα σύμβολα σημειογραφίας Labanotation μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσα κωδικοποίησης και συγκράτησης της πρότυπης κινητικής συμπεριφοράς (Κουτσούμπα, 2007). Και τούτο διότι με τη βοήθεια της δηλωτικής λειτουργίας τους επιτρέπουν στο μαθητή-χορευτή να κατευθύνει αποτελεσματικότερα την προσοχή του στις αιτιακές-δυναμικές σχέσεις που διέπουν τη δομή της κίνησης. Κατά αυτό τον τρόπο, λειτουργώντας ως συνδετικοί κρίκοι μεταξύ ερεθισμάτων και αντιδράσεων, διευκολύνουν τη δημιουργία νέων δομικών κέντρων αντίληψης, καθώς και την εμπέδωση επικείμενων μορφών δράσης (Δανιά, 2013; Ebenreuter, 2008). Στις περιπτώσεις δε που η χρήση τους συνδυαστεί με την εικόνα της επίδειξης του χορού από το δάσκαλο (βιντεοσκοπημένη ή ζωντανή), παρέχεται στους μαθητευόμενους χορευτές ένα ισχυρό μέσο κιναισθητικής αποκωδικοποίησης των δομικών πτυχών της εκτέλεσης.

Ωστόσο, παρά τα οφέλη του ως προς την διακίνηση της σχετικής με το χορό γνώσης, το σύστημα σημειογραφίας Labanotation παύει να αποτελεί εγγύηση για την κατάκτηση των επιθυμητών δεξιοτήτων, εάν διδαχθεί μόνο ως στείρα εκμάθηση κανόνων και αρχών σύνταξης. Η επικοινωνία αυτής της γλώσσας και η εφαρμογή των κανόνων της μέσω αυθεντικών δραστηριοτήτων σκέψης και δράσης είναι και εκείνη που θα τη μετατρέψει σε βίωμα και εμπειρία και θα καθορίσει την θετική επίδρασή της στη βελτίωση της χορευτικής επίδοσης.

Ο σχεδιασμός της εφαρμογής *Labankido*©

Η εφαρμογή *Labankido*© αποτελεί ένα από τα διδακτικά μέσα τα οποία σχεδιάστηκαν ειδικά για τις ανάγκες μίας νέας μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού, της *Σημειογραφικής μεθόδου Laban* (Δανιά, 2013). Η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιεί ως άξονες διδασκαλίας τις τέσσερις βασικές κινητικές έννοιες της θεωρίας Laban Movement Analysis (LMA) (Laban & Lawrence, 1974) και τα σύμβολα του συστήματος σημειογραφίας Labanotation, για την αποτύπωση της δομής της κίνησης και της μορφής των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Βασική θέση της θεωρίας LMA είναι ότι η πραγματοποίηση οποιαδήποτε κίνησης είναι το αποτέλεσμα συνδυασμών που μπορεί να προκύψουν μεταξύ των τεσσάρων βασικών κινητικών εννοιών: *Σώμα* (γνώση σώματος και μερών του, βασικές κινητικές δεξιότητες μετακίνησης και μη), *Χώρος* (κατευθύνσεις, επίπεδα και διαδρομές κίνησης), *Προσπάθεια* (ποιοτικές αλλαγές στη δυναμική των κινήσεων), *Σχέσεις* (σχέσεις σώματος με άλλα σώματα ή αντικείμενα κατά την κίνηση). Η χρήση των κινητικών εννοιών ως σημείων ανάλυσης και αναφοράς κατά τη διδασκαλία του χορού παρέχει στο μαθητευόμενο ένα περιεκτικό λεξιλόγιο διαφοροποίησης και προσδιορισμού των συστατικών στοιχείων κάθε κινητικής δεξιότητας και των τρόπων που τα στοιχεία αυτά μπορούν να οργανωθούν σε χορευτικές ακολουθίες (Groff, 1995).

Ο διδακτικός σχεδιασμός της εφαρμογής *Labankido*© βασίζεται στο λογισμικό Power Point 2007, δεδομένου ότι ο απώτερος σκοπός είναι η παροχή ενός καινοτόμου και υποστηρικτικού διδακτικού εργαλείου και όχι μίας τεχνολογικά προηγμένης ηλεκτρονικής εφαρμογής. Για το σκοπό αυτό, τα επιλεγόμενα γραφικά emπίπτουν και στη λογική: εκπαίδευση+ψυχαγωγία=«εκπαγωγία» (μετάφραση από το education+entertainment=edutainment) (Lund, Klitbo & Jessen, 2005). Με άμεσο προορισμό την καθημερινή πρακτική της τάξης, το *Labankido*© δεν απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις χειρισμού, ενώ παράλληλα οι λειτουργικές του απαιτήσεις μπορούν να καλυφθούν εξ ολοκλήρου από την πλειοψηφία των τάξεων ή των χώρων

χοροδιδασκαλίας (ο απαραίτητος εξοπλισμός είναι ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής και ένας προτζέκτορας).

Εντός μεθόδων δια ζώσης διδασκαλίας του χορού, το πρόσωπο το οποίο χειρίζεται την εφαρμογή κατά κύριο λόγο είναι ο δάσκαλος. Από την άλλη μεριά, εντός μεθόδων εξ αποστάσεως διδασκαλίας, ο χειρισμός της εφαρμογής μπορεί να γίνεται είτε από τον δάσκαλο (συνεδρίες σύγχρονης εκπαίδευσης), είτε από τους ίδιους τους μαθητές (μορφές ασύγχρονης εκπαίδευσης π.χ. αυτοδιδασκαλία, ημιαυτόνομη εκπαίδευση ή συνεργαζόμενη εκπαίδευση), πάντοτε ωστόσο υπό την καθοδήγηση του δασκάλου και με τη βοήθεια του σχετικού συνοδευτικού υλικού (κάρτες, παιχνίδια αντιστοίχισης, πάζλ, κ.ά. σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή).

Η οργάνωση της διδακτέας ύλης χωρίζεται σε δέκα θεματικές ενότητες-μαθήματα, στις οποίες αναλύονται εκτενώς οι τέσσερις κινητικές έννοιες της θεωρίας LMA. Ανάλογα με την κινητική έννοια ή τους συνδυασμούς κινητικών εννοιών που παρουσιάζονται σε κάθε ενότητα, προβλέπεται και αντίστοιχη πρακτική εξάσκηση σε συγκεκριμένο ρεπερτόριο ελληνικών παραδοσιακών χορών από όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Οι χοροί αυτοί δομούνται σύμφωνα με τα σχήματα του «στα δύο» και του «στα τρία» (Τυροβολά, 1994, 2001; Τυροβολά & Κουτσούμπα, 2006) και συνιστούν ένα στοιχειώδες κινητικό λεξιλόγιο για κάθε αρχάριο χορευτή. Η επιλογή τους βασίστηκε αφενός στην απλότητα της μορφής τους και αφετέρου στην αντιπροσωπευτική εκπροσώπηση τους στο σύνολο των χορών της ελληνικής επικράτειας.

Σε κάθε θεματική ενότητα, η εφαρμογή *Labankido*© περιλαμβάνει: α) μία σύντομη παρουσίαση ειδικά κατασκευασμένης ταινίας κινουμένων σχεδίων στην οποία αναλύονται με άκρως παραστατικό τρόπο οι τέσσερις κινητικές έννοιες, όπως αυτές συναντώνται στα κινητογράμματα των χορών κάθε μαθήματος και β) ανάλογη γνωστική και πρακτική εξάσκηση μέσω ατομικών ή ομαδικών ασκήσεων εμπέδωσης, ανάγνωσης και χορευτικής απόδοσης σημειογραφίας Labanotation.

Για παράδειγμα, στην πρώτη θεματική ενότητα με θέμα «*Μέρη σώματος: Αναγνώριση συμβόλων στον τρίγραμμα στύλο*» (Σχήμα 2), το μάθημα ξεκινά με παιχνίδια ρυθμικής μετακίνησης στον χώρο και χρήσης διαφορετικών μερών σώματος, καθώς αυτά προβάλλονται στην οθόνη. Αφού μεσολαβήσουν συγκεκριμένες ασκήσεις ρυθμού (υπό την καθοδήγηση και επίβλεψη του δασκάλου χωρίς συνοδευτική προβολή), η προβολή συνεχίζεται με ένα απόσπασμα ταινίας κινουμένων σχεδίων στο οποίο αναλύεται ο τρόπος συμβολισμού κάθε ξεχωριστού μέρους του σώματος στον τρίγραμμα στύλο. Η προβολή ολοκληρώνεται με ένα οπτικοακουστικό παιχνίδι αντιστοίχισης συμβόλων-μερών σώματος. Από αυτό το σημείο και έπειτα όσα διδάχθηκαν στην πρώτη ενότητα εφαρμόζονται στην πράξη μέσω ομαδικών ασκήσεων με κάρτες και επιδαπέδιων παιχνιδιών. Κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών η εφαρμογή παραμένει ανοιχτή προκειμένου κάθε μαθητής να έχει τη δυνατότητα να ανατρέξει σε πληροφορίες ή να επιλύσει απορίες.

Σχήμα 2. *Labankido*©: φωτογραφικό στιγμιότυπο από το πρώτο μάθημα

Εντός των δέκα θεματικών ενοτήτων του *Labankido*©, η διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών προχωρά από το γενικό (αναγνώριση και πρακτική εμπέδωση των τεσσάρων κινητικών εννοιών όπως αυτές συναντώνται στα επιμέρους κινητικά μοτίβα των χορών του επιλεγμένου ρεπερτορίου), στο ειδικό (εκτέλεση ολόκληρης της χορογραφίας του χορού). Ο συγκεκριμένος τρόπος διδασκαλίας αποδίδει πολύ μεγάλη σημασία στις εσωτερικές και νοητικές διεργασίες του μαθητή. Οι επιλεγμένες μαθησιακές δραστηριότητες λειτουργούν ως πηγές οικοδόμησης και ανοικοδόμησης της γνώσης που κατευθύνουν τους μαθητευόμενους χορευτές να ανακαλύψουν και όχι να μιμηθούν τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν την επιτυχή χορευτική εκτέλεση.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η εφαρμογή *Labankido*© αποτελεί ένα από τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού βάσει της *Σημειογραφικής μεθόδου Laban* (Δανιά, 2013). Η μέθοδος αυτή περιλαμβάνει ποικιλία διδακτικών μέσων όπως ηχητικές και έντυπες ασκήσεις ρυθμού, ζωντανή ή βιντεοσκοπημένη επίδειξη από το δάσκαλο, έντυπες ή οπτικοακουστικές ασκήσεις ανάγνωσης και κινητικής απόδοσης σημειογραφίας Labanotation, ατομικά και ομαδικά παιχνίδια ρυθμικής εξερεύνησης και σύνθεσης σημειογραφίας. Η αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης μεθόδου ελέγχθηκε την άνοιξη του 2012 μέσω προγράμματος παρέμβασης, έναντι μίας μεθόδου που χρησιμοποίησε ως μοναδικό μέσο την επίδειξη του χορού από το δάσκαλο. Στο πρόγραμμα πήραν μέρος 106 δευτεροετείς φοιτητές και φοιτήτριες (ηλικίας 19-22 χρονών) του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, οι οποίοι διδάχθηκαν ελληνικό παραδοσιακό χορό χωρισμένοι σε δύο διαφορετικές ομάδες (μία για κάθε μέθοδο διδασκαλίας) (Δανιά, 2013).

Από τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας διαπιστώθηκε ότι ο συνδυασμός των μέσων και των τακτικών της *Σημειογραφικής μεθόδου Laban* συνέβαλλε στην ενδοατομική βελτίωση της χορευτικής επίδοσης των ατόμων που διδάχθηκαν χορό με τη μέθοδο αυτή. Επιπλέον, η κινητική ανταπόκριση των ίδιων ατόμων στις διδακτικές δραστηριότητες της εφαρμογής *Labankido*© (όπως αυτή καταγράφηκε βάσει ειδικού εντύπου από εκπαιδευμένους κριτές) αποδείχθηκε ικανοποιητική έως άριστη, ειδικότερα για τις δραστηριότητες στις οποίες το γνωστικό φορτίο των ασκήσεων σημειογραφίας συμβάδιζε με την πρόοδο της χορευτικής τους επίδοσης (Δανιά, 2013; Dania et al., *in press*).

Πρόταση για ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Τα τελευταία χρόνια, η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας και του παγκόσμιου ιστού για επανατοποθέτηση της διαδικασίας χορογραφικής σύνθεσης και εκτέλεσης σε μη φυσικά, εικονικά περιβάλλοντα, προσελκύουν ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον ερευνητών και δασκάλων που εμπλέκονται με την εξ αποστάσεως διδασκαλία του χορού. Σύμφωνα με την Birringer (2002), τέσσερις νέοι τύποι περιβάλλοντος

υποδέχονται πλέον τη χορευτική εκτέλεση: α) διαδραστικά περιβάλλοντα β) περιβάλλοντα εικονικής πραγματικότητας γ) διαδικτυακά περιβάλλοντα και δ) τεχνολογικά σχεδιασμένα περιβάλλοντα. Ωστόσο, το γεγονός ότι ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας των νέων εργαλείων έχει μέχρι στιγμής περιοριστεί στην ερμηνευτική αξιολόγηση ερωτηματολογίων και ημιδομημένων συνεντεύξεων, ή στη σύγκρισή τους με άλλα μέσα αναχαιτίζει τη διάδοσή τους στην καθημερινή πρακτική της τάξης. Προκειμένου τα συγκεκριμένα μέσα διδασκαλίας να αποτελέσουν υποστηρικτικό εργαλείο στο έργο του δασκάλου χορού, θα πρέπει να αξιολογηθούν και αν κριθεί απαραίτητο να επανασχεδιαστούν ώστε ο σχεδιασμός τους να υποστηρίζει τις ανθρώπινες διαδικασίες μάθησης και εμπέδωσης κινητικών δεξιοτήτων.

Η εφαρμογή *Labankido*© και το συνοδευτικό με αυτή υλικό (cd ήχου, οδηγοί χρήσης και εργασιών, κάρτες και επιδαπέδια παιχνίδια) μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά εντός προγραμμάτων εξ αποστάσεως διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού (βλ. συστήματα διαχείρισης της μάθησης ή ηλεκτρονικές πλατφόρμες μάθησης). Μπορούμε με σαφήνεια να προβούμε σε αυτό τον ισχυρισμό για δύο λόγους: α) αφενός μεν διότι ο σχεδιασμός της εφαρμογής έχει βασιστεί στις αρχές της θεωρίας πολυμεσικής μάθησης (Mayer, 2002) και β) αφετέρου διότι ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής έχει προκύψει μέσω έγκυρων και αξιόπιστων διαδικασιών αξιολόγησης της χορευτικής επίδοσης των ατόμων που τη χρησιμοποίησαν.

Λειτουργώντας ως ένα εικονικό περιβάλλον χορογραφικής ανάλυσης και σύνθεσης, το διδακτικό εργαλείο *Labankido*© δίνει τη δυνατότητα στον μαθητή να εμπεδώσει πρωτίστως τη γλώσσα Labanotation, ώστε στη συνέχεια να μπορεί να αναγνωρίζει συμβολικά και βιωματικά τα βασικά συστατικά στοιχεία των χορών που μαθαίνει. Ο συνδυασμός του δε με το δια ζώσης πρότυπο του δασκάλου, καλύπτει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός μαθησιακού περιβάλλοντος που κατευθύνεται από τη συμμετοχή σε αυθεντικές καταστάσεις, στην ανάλυση, και τον αναστοχασμό. Σύμφωνα με τις Admiraal, Janssen και Pijls (2007), τα στοιχεία αυτά συνιστούν τρεις σημαντικές παραμέτρους της μαθησιακής διαδικασίας.

Η ένταξη της εφαρμογής *Labankido*© και σε προγράμματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε αρχάριους ενήλικες, θα αποτελούσε ένα ενδιαφέρον εγχείρημα. Η οργανωτική δομή προγραμμάτων αυτού του είδους βασίζεται κυρίως στο μοντέλο μικτής μάθησης (blended learning), το οποίο συνδυάζει εξ αποστάσεως μαθήματα (σύγχρονες συνεδρίες και ασύγχρονες δράσεις) και δια ζώσης συνεδρίες. Οι σύγχρονες συνεδρίες, υλοποιούμενες μέσω διαδικτυακού περιβάλλοντος (π.χ. περιβάλλον σύγχρονης τηλεδιάσκεψης), μπορούν να αποτελέσουν χώρους επικοινωνίας διδασκομένων και διδασκόντων κατάλληλους για την παροχή βοήθειας, καθοδήγησης, υποστήριξης και ενθάρρυνσης. Εκεί οι μαθητευόμενοι χορευτές θα μπορούσαν να ανταλλάξουν ιδέες και να υποβάλλουν ερωτήσεις στον δάσκαλό τους σχετικά με την ύλη και τις ασκήσεις κάθε ενότητας. Παράλληλα θα μπορούσαν να παρουσιάσουν σε ολόκληρη την «τάξη» τις χορογραφικές συνθέσεις που ζητούνται ως εργασίες στο πλαίσιο κάθε θεματικής ενότητας, να συνεργαστούν με άλλους μαθητές ως προς την υλοποίηση ομαδικών εργασιών και να λάβουν τη σχετική ανατροφοδότηση από δάσκαλο και συνασκούμενους.

Κατάλληλο μέσο για την υλοποίηση των ασύγχρονων δραστηριοτήτων είναι η χρήση ενός συστήματος διαχείρισης μάθησης. Το συγκεκριμένο σύστημα περιλαμβάνει μια συλλογή εργαλείων εκπαιδευτικού λογισμικού οργανωμένων γύρω από μια θεματική ενότητα. Στην προκειμένη περίπτωση, οι θεματικές ενότητες θα καθορίζονταν

σύμφωνα με το διδακτικό σχεδιασμό της εφαρμογής *Labankido*©. Μέσω του συγκεκριμένου συστήματος οι μαθητές-χορευτές θα είχαν τη δυνατότητα α) για διαδικτυακή πρόσβαση στο διδακτικό υλικό (εργασίες, λογισμικό *Labankido*©, παραπομπές σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, εργασίες αυτοαξιολόγησης, βίντεο με πρότυπες χορευτικές εκτελέσεις) και διαχείριση αυτού βάσει των απαιτήσεων του μαθήματος, β) για επικοινωνία με άλλους μαθητές ή με τον διδάσκοντα (είτε μέσω e-mail, είτε μέσω ειδικά κατασκευασμένου forum) και γ) για οργάνωση θεμάτων που αφορούν στο προσωπικό ημερολόγιο δράσης τους και την παράδοση εργασιών (έντυπο και οπτικοακουστικό και υλικό π.χ. εργασίες σημειογραφίας, βίντεο με την απόδοση χορογραφιών ή χορευτικών φράσεων από τους ίδιους του μαθητές, κ.ά.). Επίσης, σε αυτό το χώρο ενδείκνυται η εγκατάσταση λογισμικού καταγραφής και επεξεργασίας σημειογραφίας Labanotation (LabanWriter), με τη βοήθεια του οποίου οι ασκούμενοι θα μπορούσαν να καταγράψουν τα δικά τους κινητογράμματα σημειογραφίας (καταγραφή κινητικών μοτίβων ή χορογραφιών).

Με βάση τα παραπάνω, η πραγματοποίηση της δια ζώσης διδασκαλίας θα μπορούσε να λαμβάνει χώρα κατόπιν της ολοκλήρωσης τεσσάρων θεματικών ενοτήτων και εφόσον έχουν διδαχθεί οι προβλεπόμενοι χοροί ανά θεματική ενότητα (αυτό σημαίνει να έχουν εμπεδωθεί οι κινητικές έννοιες και ο τρόπος συμβολισμού τους ανά χορό). Και τούτο διότι ενδέχεται να έχει ολοκληρωθεί η παρουσίαση των κινητικών εννοιών μίας ενότητας, χωρίς ωστόσο να εκτελούνται επαρκώς από τους μαθητές οι συνοδευτικές πρακτικές ασκήσεις ή να μην έχουν εμπεδωθεί πλήρως οι συνδυασμοί συμβόλων σημειογραφίας Labanotation που απαιτούνται για την ανάγνωση και αποτύπωσή τους.

Όπως επισημαίνουν οι Leijen, Admiraal, Wildschut και Simons (2008), οι συνεδρίες δια ζώσης διδασκαλίας είναι εξαιρετικά σημαντικές για την επιτυχία του προγράμματος. Ο ρόλος του δασκάλου είναι καθοριστικός για την οργάνωση του μαθήματος, την καθιέρωση της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών και την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών τους και σε καμία περίπτωση δεν υποκαθίσταται από τις τεχνολογικές εφαρμογές. Το συγκεκριμένο πλαίσιο διδασκαλίας μπορεί να αποτελέσει ένα πολύτιμο βοήθημα στη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού συνδέοντας τις πρακτικές εμπειρίες των μαθητών με ποικίλες πηγές ανατροφοδότησης, τόσο οπτικές (βίντεο, εικόνες, δια ζώσης επίδειξη του χορού) όσο και λεκτικές (σύμβολα, κινητογράμματα, λεκτικές οδηγίες δασκάλου). Ο αποτελεσματικός συνδυασμός αυτών των δύο μορφών πληροφορίας είναι εκείνος που θα καθορίσει την κατάκτηση της επιδέξιας χορευτικής εκτέλεσης.

Συμπεράσματα

Το 1996 ο Lavender ανέπτυξε ένα μοντέλο κριτικής αξιολόγησης για το χορό, βασικός στόχος του οποίου ήταν η αύξηση της κριτικής ικανότητας των χορευτών που παρακολουθούσαν μαθήματα χορογραφίας. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η κριτική ικανότητα και η διαμόρφωση αισθητικών κριτηρίων στο χορό, καλλιεργείται μέσω τακτικών όπως η παρατήρηση, ο αναστοχασμός, η συζήτηση και η αξιολόγηση της χορευτικής επίδοσης και απόδοσης. Ωστόσο, σε τυπικές συνθήκες μαθήματος και κυρίως λόγω έλλειψης χρόνου οι χορευτές σπάνια έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν, να αναστοχαστούν και να συζητήσουν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της επίδοσής τους (Cherry, Fournier & Stevens, 2003).

Τα προγράμματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού προσφέρουν τα μέσα για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού. Ωστόσο, το αν η χορευτική επίδοση (ως σύνθετη κινητική δεξιότητα) θα εμπεδωθεί τελικά ως μία σειρά συνειδητά επιλεγμένων κινήσεων και όχι ως μία τελετουργική κινητική

ακολουθία μίμησης και συνήθειας, θα εξαρτηθεί από τον τρόπο με τον οποίο έχει δομηθεί ο τεχνολογικά υποστηριζόμενος διδακτικός σχεδιασμός.

Η ένταξη της εφαρμογής *Labankido*® σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης πληροί τις προϋποθέσεις για αναβάθμιση της διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Η ψηφιακά αποτυπωμένη σύγχρονη και ασύγχρονη διδασκαλία του συστήματος σημειογραφίας *Labanotation* αντικαθιστά τη διεργασία ερέθισμα-αντίδραση (εκτέλεση του χορού μέσω μίμησης του προτύπου του δασκάλου), με τη διαμεσολαβούμενη πράξη ερέθισμα-σύμβολο-αντίδραση (εικόνα δασκάλου - σύμβολα σημειογραφίας *Labanotation* - χορευτική επίδοση) (Vygotsky, 1997). Ο συνδυασμός αυτής με τη διαζώσης πρακτική επίδειξη και καθοδήγηση του δασκάλου, αναμένεται να επαυξήσει τις ικανότητες των χορευτών για πολυεπίπεδη αναπαράσταση των εισερχόμενων κινητικών πληροφοριών, διευκολύνοντας έτσι την αποτελεσματική εμπέδωση και μακροπρόθεσμη συγκράτησή τους.

Ωστόσο, το τελικό όφελος θα προκύψει από τον τρόπο με τον οποίο οι διδάσκοντες θα ενσωματώσουν την εφαρμογή ως διδακτικό εργαλείο σε δραστηριότητες γνωστικής και κινητικής ανακάλυψης της μορφής του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Η δημιουργική ενσωμάτωση της εφαρμογής είναι εκείνη που τελικά θα αναβαθμίσει τη γνώση του χορού από το επίπεδο της δράσης μέσω χορευτικών κινήσεων που επαναλαμβάνονται δια της συνήθειας, στο επίπεδο της ενσυνείδητης κινητικής δράσης, που δεν είναι άλλη από την επιδέξια χορευτική εκτέλεση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Admiraal, W., Janssen, J., & Pijls, M. (2007). *Design study of digital video portfolio in University education*. Paper presented at the ECER 2007, Friday 21 September 2007, Ghent, Belgium. Network 16 ICT and Education. Ανασύρθηκε από τη διεύθυνση: http://info.dividu.nl/docs/Paper_ECE_19_sept_2007.pdf
- Adshead, J., Hodgens, P., Bringshaw, V., & Huxley, M. (2007). *Ανάλυση του χορού. Θεωρία & πράξη. Επιμέλεια/Μετάφραση ελληνικής έκδοσης Β. Τυροβολά & Μ. Κουτσούμπα*. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Πασχαλίδη.
- Al-Dor, N. (2006). The Spiral model for the development of coordination: A learning model based on Eshkol-Wachman Movement Notation (EWMN). *Research in Dance Education*, 7(2), 161-177.
- Ashley, L. (2009). Metamorphosis in dance education: tradition and change a delicate dilemma. In C. Stock (Eds.), *Dance Dialogues: Conversations across cultures, art forms and practices*. Proceedings of the 2008 World Dance Alliance Global Summit, Brisbane. Ανασύρθηκε από τη διεύθυνση: http://dance.net.au/dancensw/images/stories/metamorphosis_in_dance_education.pdf.
- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Birringer, J. (2002). Digital performance: Dance and media technologies. *Performing Art Journal*, 24(1), 84-93.
- Cherry, G., J. Fournier, and R. Stevens. 2003. Using a digital video annotation tool to teach dance composition. *Interactive Multimedia Electronic Journal of Computer-Enhanced Learning*. 5(1). <http://imej.wfu.edu/articles/2003/1/01/index.asp>.
- Γκούντμαν, Ν. (2005). *Γλώσσες της τέχνης*. (μετ. Π. Βλαγκόπουλος). Αθήνα: Εκκρεμές.
- Δανιά, Α. (2009). *Κατασκευή οργάνου αξιολόγησης της χορευτικής επίδοσης: Η εφαρμογή του στον Ελληνικό παραδοσιακό χορό*. Δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Δανιά, Α. (2013). *Από τα σύμβολα στην κίνηση. Επίδραση της σημειογραφικής μεθόδου Laban στην εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού*. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Dania, A., Tyrovola, V., & Koutsouba, M. (2011). Proposal for a method for teaching dance skills. *Proceedings of the 27th Biennial ICKL Conference, Institute for Musicology, Budapest, Hungary*, 193-199.

- Dania, A., Tyrovola, V., Koutsouba, M., & Hatziharistos, D. (in press). Labankido©: The evaluation of a multimedia tool designed for the teaching of basic skills and concepts in dance education. *The International Journal of Sport and Society*, Volume 3, www.sportandsociety.com
- Ebenreuter, N. (2009). *When conventional procedures are no longer the rule for application: design as a discipline opens up to new possibilities*. Paper presented at Undisciplined! Design Research Society Conference 2008, Sheffield Hallam University, Sheffield, UK.
- Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών. (2008). Δημιουργία μαθησιακού υλικού πολυμέσων και υπερμέσων. *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (Γενικό Μέρος)*, 1, 92-93.
- Fugedi, J. (2003). Movement Cognition and Dance Notation. *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44(3/4) 393-410.
- Groff, E. (1995). Laban-movement analysis: Charting the ineffable domain of human movement. *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance*, 66(2), 27-30.
- Καβακλή, Ε., Μπακογιάννη, Σ., Δαμιανάκης, Α., Λούμου, Μ. & Τσάτσος, Δ. (2005). E-Learning Περιβάλλοντα για τη διδασκαλία Παραδοσιακών Χορών: το πιλοτικό πρόγραμμα WebDANCE. *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (τομ Β), Αθήνα: Προπομπός.
- Κουτσούμπα, Μ. (2003). Η μελωδία, ο λόγος και η κίνηση μέσα από την εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: μία πρώτη προσέγγιση. Στο Κ. Πανοπούλου (επιμ. έκδοσης) *Μελωδία, Λόγος, Κίνηση*, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού (σελ. 195-204). Σέρρες: Δήμος Σερρών.
- Κουτσούμπα, Μ. (2007). Η συμβολή της σημειογραφίας κίνησης και χορού του Laban στη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού σήμερα. *Επιστήμη του Χορού*, 1, 39-52.
- Κουτσούμπα, Μ. & Γκιόσος, Γ. (2005). Εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση και εκμάθηση κινητικών δεξιοτήτων: μετατρέποντας την κινητική μάθηση σε γνωστική μέσα από τη χρήση αφηρημένων συμβόλων σημειογραφίας της κίνησης. Στο Α. Λιοναράκης (επιμέλεια), *Applications of Pedagogy and Technology*, Proceedings of the 3rd International Conference on Open and Distance Learning (vol:B, σελ. 389-392). Αθήνα: Προπομπός.
- Koutsouba, M. & Giossos, Y. (2006). A model for motor learning in distance polymorphic education: the case of performance arts and dance. *Open Education-The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4, 33-44.
- Laban, R., & Lawrence, F. C. (1974). *Effort: economy of human movement*. London, UK: Macdonald & Evans Ltd.
- Lavender, L. (1996) *Dancers Talking Dance*. Champaign, IL, Human Kinetics.
- Λεβέντης, Α. & Οικονομίδης, Α.Α. (2000). Θεωρίες μάθησης και η εφαρμογή αυτών σε πολυμεσικά εκπαιδευτικά πακέτα. *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή (CD-ROM). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Leijen, A., Lam, I., Simons, P., & Wildschut, L. (2008). Pedagogical practices of reflection in tertiary dance education. *European Physical Education Review*, 14(2), 223-241
- Lund, H.H., Klitbo, T., & Jessen, C. (2005). Playware technology for physically activating play. *Artificial Life and Robotics Journal*, 9(4), 165-174.
- Mayer, R. E. (2002). Multimedia learning. *The Psychology of Learning and Motivation* 41, 85-139.
- Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *The Psychological Review*, 63, 81-97.
- Paivio, A. (1986). *Mental representations: a dual coding approach*. Oxford. England: Oxford University Press
- Schmidt, R. A. (1975). A schema theory of discrete motor skill learning. *Psychological Review*, 82, 225-260.
- Smith-Autard, J. (2003). The essential relationship between pedagogy and technology in enhancing the teaching of dance form. *Research in Dance Education*, 4(2), 151-169.
- Τυροβολά, Β. & Κουτσούμπα, Μ. (2006). Μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Το παράδειγμα των ποντιακών χορών. *Μουσική σε Πρώτη Βαθμίδα*, 1, 19-32.
- Τυροβολά, Κ. Β. (1994). *Ο Χορός "στα τρία" στην Ελλάδα. Δομική-Μορφολογική και Τυπολογική Προσέγγιση*. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τυροβολά, Κ. Β. (2001). *Ο Ελληνικός χορός. Μία διαφορετική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Vygotsky, L. S. (1997). *Νους στην κοινωνία: Η ανάπτυξη των ανωτέρων ψυχολογικών διεργασιών* (επιμέλεια Σ. Βοσνιάδου, μτφρ. Σ. Βοσνιάδου & Α. Μπίμπου). Αθήνα: Gutenberg.

- Warburton, E. C. (2004). Knowing what it takes: The effect of perceived learner advantages on dance teachers' use of critical-thinking activities. *Research in Dance Education*, 5(1), 69-82.
- Wittrock, M. C. (1992). Generative learning processes of the brain. *Educational Psychologist*, 27(4), 531-541.